

XIII. ERDÉLYI TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA
KOLOZSVÁR, 2010. MÁJUS 14–16.

A kézművesség határán
Egy kapcsolatokra épülő vállalkozás

TÉMAVEZETŐ:

Dr. Pozsony Ferenc egyetemi tanár
Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék

KÉSZÍTETTE:

Szűcs György Áron
Babeş–Bolyai Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Néprajz monoszak, III. évf.

KOLOZSVÁR
2010

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	3
Emberek, tárgyak, kontextusok	4
<i>A gyűjtőpont rövid bemutatása</i>	4
<i>A székykapu történetéről</i>	5
<i>A gelencei fafaragó: Both László</i>	5
<i>Biográfiai adatok</i>	6
<i>A Both család</i>	6
<i>Kapcsolatokra épülő megrendelések</i>	11
Összegzés	15
Irodalom	16
Melléklet	17

Bevezetés

A tárgyhasználat és tárgykészítés szinte egyidős az emberiség kialakulásával.¹ A tárgyak bizonyos mértékig árulkodnak készítőikről, használóikról, illetve arról a korról, amelyben készültek.

Azokat a tárgyakat, amelyeket ma üzletekben, boltokban lehet megvásárolni, egykor az emberek saját otthonaikban készítették el, saját kezűleg állították elő. Voltak olyan tárgyak, amelyeket szinte minden háztartásban elő tudtak állítani, míg más tárgyak készítése úgynevezett specialista,² vagy kézműves feladata volt, hiszen nem állt módjában mindenkinek saját kovács-, kádár-, vagy szücsműhelyt működtetni. Az így készülő tárgyakhoz bizonyos tudás rendelődött hozzá. Ezt a tudást általában két módon lehetett elsajátítani. Egyrészt beszélhetünk *öröklött*, apáról fiúra szálló tudásról, másrészt *szerzett*, nem genealógiai vonalon átörökített, azaz: tanult/elsajátított mesterségről.

2008 őszén, egy Sepsiszentgyörgyön tartott konferencia³ során, vita tárgyat képezte, hogy milyen esélyekkel maradhat fenn egy-egy régi mesterség és a hozzá tartozó tárgykultúra.

Dolgozatomban, egy konkrét példán keresztül, azt szeretném bemutatni, hogy a fafaragás és ezen belül székelykapu-készítés – kisiparos⁴ tevékenységként – miként épült be a gelencei születésű és lakhelyű Both László életvezetési stratégiájába, hogyan vált létfenntartási formájává.

¹ Gazda 2008. 186–187.

² „(...) olyan személy, aki szakképesítés nélkül bonyolult munkák elvégzésére, irányítására alkalmas, ezt a képességét a közösség is számon tartja, igényli. Az ilyen személyek azok közül kerülnek ki, akik az egyes házi munkákban – fafaragás, szövés, varrás-hímzés, szappanfőzés stb. – különös adottságokkal és jártassággal rendelkeznek. Az a személy, aki szakképesítés nélkül bonyolultabb munkák elvégzésére, illetve irányítására alkalmas.” <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/03/4.html>

³ A Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum szervezésében *Tárgyak és életmódok* címmel zajlott 2008. november 7–9.

⁴ „(...) kéziszerszámokkal és mesterséges energiával meghajtott egyszerűbb gépekkel végez árutermelő ipari tevékenységet, többnyire magántulajdonban lévő saját műhelyében. Tevékenysége képesítéshez kötött, a nyersanyagot pénzért vásárolja és termékeit is pénzért értékesíti.” <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/03/4.html>

Emberek, tárgyak, kontextusok

*A gyűjtőpont rövid bemutatása*⁵

Gelence a háromszéki medence északkeleti részén terül el, 23 km-re Kovásznától és 11 kilométerre Kézdivásárhelytől. A megyeszékhelytől (Sepsiszentgyörgy) 51 km választja el. A közigazgatásilag hozzátartozó falu, Haraly. Régebben kádáripari termékeiről és műemléktemplomáról ismert.

Az írásos formában Gelenche (1539) formában, majd Gelencze (1567) néven szerepelő település régiségét a 13. század elején épült, majd több építkezési szakaszon átesett műemlék erődtemplom toronyfelirata miatt korábbra datálják. A község jelenlegi népessége 4840-es lélekszámú.⁶ Községszinten 98,50% a magyarok, 1,34% a román nemzetiségűek számaránya, 0,16% vallotta magát romának.

Gelence nagyterjedésű erdőségeinek köszönhetően a kistérségben fakitermelő ipar működik és fűrészáru-gyártás zajlik. A község bejáratánál nagyméretű székelykapu⁷ köszönti a látogatót a következő felirattal: „*Hazádnak rendületlenül légy híve...*”, belső felén pedig „*A nagyvilágon e kívül nincsen számodra hely*” felirat olvasható. Itt szerepelnek Gelence jelenlegi testvértelepüléseinek – a magyarországi Dunaszentgyörgy, Balatongyörök, Nagybánhegyes, Encs települések – bevéselt címerei, a gelencei címer mellett. A kapun láthatóak még Szent László királyra utaló vésetek, amelyek a 13. századi római katolikus templom védőszentjét jelképezik, akinek legendarészleteit a templom falképei is megjelenítik.

A településen létrehozott emlékparkban, az 1848–1849-es szabadságharcban, illetve a két világháborúban elesett 247 helyi lakosnak állítottak emlékművet. Ugyanitt található a Millenium emlékére felállított sajátos emlékkereszt, a *Gábor Áron emléklakett*, *Kopjafa* és *Lélekharang*, valamint *Oltárkő*. A központi római-katolikus templom bejárata előtti udvarban kapott helyet Márton Áron, az 1938-ban született és 1980-ban elhalálozott erdélyi püspök, valamint a Gelencén szolgáló és 1952-ben meghalt Fekete János főesperes-plébános egészalakos szobra.

⁵ Forrás: Gelence község honlapja.

⁶ A 2002-es népszámláláskor 4774 lélek volt. Vö. Varga E. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/transdb.htm>

⁷ 2010 tavaszán, a Both László által készített kapu, egyszerűen kiborult.

A székelykapu történetéről

Józsa András *A galambbúgos nagykapu* című tanulmányában⁸ arról értekezik, hogy *galambbúgos*, közismertebb nevén *székelykapunak*, azt a kaputípust nevezzük, amely három faragással díszített kötéses oszlopból áll (*zábéből*), és galambbúggal van fedve. Szerkezetileg két fő egységre bontható: kis- és nagykapu. A kiskapu emberek közlekedésére, a nagykapu a kocsik, szekerek közlekedésére használatos.

A székelykapu történetiségét tárgyalva Orbán Balázs, Huszka József, Györffy István, Cs. Sebestyén Károly, Kővári László és Visky Károly nézeteit, az általuk feltárt adatokat építi be rövid ismertetésébe. Ezek értelmében a székelykapu legelső említése Orbán Balázs nevéhez fűződik, és szintén ő ír a galambbúgos nagykapu és a nemesi udvarházkapu kapcsolatáról.

A kapu eredetére vonatkozó és napvilágot látott több elmélet közül csupán néhányat emelnék ki. Az egyik eredetelmélet szerint, amely Huszka József nevéhez fűződik, azt taglalja, hogy a székelykapu őseit az ókori kelet monumentális kapuiból kell keresni. A Györffy István és Cs. Sebestyén Károly által képviselt elmélet szerint a galambbúgos kapu a hajdani határszéleken kialakult kaputípusok utódjaként léteznek. A mai székely galambbúgos nagykapu és a hajdani udvarházkapuk közötti szerkezeti hasonlóságot Kővári László is jelezte leírásaiban. A legáltalánosabban elfogadottabb elmélet Visky Károly nevéhez fűződik, aki a középkori várkapukból való átalakulásban találta a székelykapuk kialakulásának eredeti okát.⁹

Székelykapu készítésével jelenleg két ismertebb régióban foglalkoznak: a Székelyudvarhelyhez közeli Máréfalván, illetve a háromszéki medencében fekvő Gelence körzetében.¹⁰

⁸ Józsa 1985. 28–31.

⁹ Józsa 1985. 28.

¹⁰ A két régió megnevezése nem zárja ki azt, hogy más területeken ne foglalkoznának kapuk faragásával, készítésével.

A gelencei fafaragó: Both László

A 2007–2008-as egyetemi tanévet záró nyári zabolai terepgyakorlat¹¹ során dr. Pozsony Ferenc egyetemi professzor irányításával elsőévesként vettem részt a zabolai múzeumi gyakorlaton¹². Ennek során egyéni feladatként interjúkészítés céljából kerestem fel Both Lászlót. Az akkori interjúhelyzet során felszínre kerülő adatok alapján körvonalazódott, hogy sor kerül majd újabb beszélgetésekre. A többszöri találkozások során folytatott beszélgetések, valamint két hosszabb, rögzített interjú alapján,¹³ ismertetem beszélgetőtársam életútját, tevékenységét és kapcsolatrendszerét.

Biográfiai adatok

Both László 1970. február 5-én született. Szülei katolikus vallásban keresztelték meg és nevelték. Az általános iskola elvégzése után szakmunkásképző iskolába iratkozott, ahol gépkezelést tanult. Később a csernátoni Haszmann-testvérek által alapított népfőiskolában tanult fafaragást. Állítása szerint 16 éves korában kezdett el először érdeklődni a faragás iránt. Katona évei során néhány gyakorlat alól úgy kapott felmentést, hogy a tisztek házáinál végzett különböző faragásokat. Tizenöt éve nős, felesége Piroska, aki legkisebb gyerekként hagyta el a zabolai¹⁴ szülői házat. Házasságukból két gyerek született: Biborka (4 éves) és Vivien (16 éves).

A Both család

Édesapja Gelencén született 1942-ben. A gelencei erdőben fakitermeléssel foglalkozó szövetkezet alkalmazottja volt. Édesanyja közalkalmazottként, postásnőként dolgozott szintén Gelencén. Jelenleg mindketten nyugdíjasok. Házasságukból öt fiuk született. A legidősebb, Both Géza, 1968 decemberében született és jelenleg vállalkozóként tevékenykedik. Két gyermeke van, amelyek közül fia tizenegy, lánya pedig kilenc éves. Külföldről behozott munkagépek forgalmazásával kereskedik. A másodszülött, László, 1970-ben született. Őt követte Imre (1973), aki Lászlóhoz hasonlóan, fafaragással foglalkozó gelencei lakos. Imrének

¹¹ 2008. július 17–21.

¹² Ez volt az első direkt kapcsolatom a néprajzzal, melynek során megértettem miért szeretik többen is a zabolai terepgyakorlatot.

¹³ Az általam sikeresebbnek vélt szöveget mellékletként tüntetem fel az adattárban.

¹⁴ Zabola község, Gelencétől mintegy 15 kilométerre található.

egy tizenöt és egy kilenc éves fia van. Tibor 1977-ben született, egy négy éves lánya van. A legkisebb, ugyancsak fafaragással foglalkozó testvér, Csaba, 1979 decemberében született és 2008-ban nősült.

Az idős Both Géza beszámolója szerint a nevét viselő legnagyobb fiúgyereken kívül a többi mind kapufaragással foglalkozik. Elsőként László ismerkedett a faragással. A helybéli Fábrián Józsefnél inaskodott másfél éven keresztül. Ezt követte a csernátoni képzés, majd az önálló műhely létrehozása. Kisebb testvérei kezdetben napszámos bérért inaskodtak Lászlónál. Később mind önálló vállalkozást kezdtek, amely a Lászlóéhoz hasonlóan fából készített tárgyak készítésére és értékesítésére szakosodott. Both Imre szerint harminc kilométeres körzetben – Zabolán, Torján illetve Gelencén – mindössze hét vagy nyolc olyan ember él, aki aktívan foglalkozik székykapuk készítésével. A versenytársak nem jelentenek veszélyt a „Díszkapu Kft.”¹⁵ piacára nézve. Beszélgetőtársam ezt azzal indokolja, hogy a kiszámíthatóság és a pontosság azok a tulajdonságok, amivel a versenytársaknak nem rendelkeznek, éppen ezért jut viszonylag jelentős megrendelésekhez.

A kapuhoz használt faanyag a környéken levő csernátoni erdőből származik, ahol a homokos talaj miatt jó minőségű tölgyfák¹⁶ beszerzése lehetséges. A félszáraz tölgyfának a belsejét kivágják, hogy az a későbbiek során ne ronthassa a kapu minőségét, és az így elkészített tölgy lesz a későbbiek folyamán a kapu alapanyaga. Egy átlagos kapu elkészítéséhez egy köbméter tölgyfa szükséges. Ehhez kell még a *vasazat*, a zár, amelyet a szomszéd településen levő idős kovácstól¹⁷ vesz meg. A tölgyfát a kivágást és az egy évig elhúzódó szárítást követően lehet faragni.

A legkisebb méretű kapu elkészítése is egy hónapot vesz igénybe. A készítés, faragás során három inas¹⁸ segíti a munkát, akik a megrajzolt mintákat, motívumokat faragják ki..¹⁹

¹⁵ Gelencén több fakitermeléssel és -feldolgozással foglalkozó vállalkozás működik. Ezek többsége a településen kívül, de könnyen megközelíthető helyen található. Both László vállalkozásszerűen végzi az asztalos munkát, amelynek csak egyik része a székykapu készítés. Emellett más tárgyakat is készít, amelyeknek alapanyaga a fa. Kapukészítési tevékenységének két helyszíne van. Az egyik a településen kívül húzódó fafeldolgozó műhely, a másik pedig a faragás helyszíne, amely a lakóhely mellett működik.

¹⁶ Nemcsak tölgyfából, hanem juharfával is lehet dolgozni, mivel olyan kezelőanyagok is vannak, amellyel kezelni és tartósítani lehet a fát

¹⁷ A pávai kovács évek óta áll munkakapcsolatban Lászlóval

¹⁸ A három inas kifejezés nem teljes. Mint később telefonon megtudtam a legrégebb munkatárs, ő már a segéd fokozatnál tart. Csete Zoltán (22), három éve dolgozik Lászlónál. A két inasa pedig, Nyíró Attila (24) és Nyegró Tarcsi Csaba (18)

Ahhoz, hogy a kapu elnyerje végső mintázatát, a faragást több fázisban végzik. Both László a faragást három szakaszban kiviteleztet, ennek során a galambbúgos nagykapura – szinte kötelező érvénnyel – különféle szimbólumok kerülnek. Ilyen például: a *székely* tulipán, a különböző virágok, életfa, margaréta, továbbá a székely címer, a nap, a hold és a három csillag. „(...) *amelyet a székely ember magának megrajzol, azt nevezhetjük székely mintának*” – állítja Both László. A kapukon fellelhető egyik fontos felirat a kapu készítőjének neve és az elkészülésének ideje, a másik pedig a belépőt üdvözlő, valamint a távozótól elköszönő formula. Ennek függvényében a székelykapu, beszédes tárgyként, kommunikációs kódrendszerként is működik.

A kész kapu felállítása 2–3 órányi munkát igényel mindössze. Az összeszerelés során nem kerül bele fém. Általában fából készült elemekkel rögzítik, így bármikor könnyedén szét lehet szedni. A két műhelyben alkalmazott három *inas*²⁰ segíti a megrendelések időre való ellátását.

A dolgozat egyik központi kérdéseként tételeződik, hogy lehet-e vállalkozásnak tekinteni Both László tevékenységét?

Gelencén több fakitermeléssel és -feldolgozással foglalkozó vállalkozás működik. Ezek többsége a településen kívül, de könnyen megközelíthető helyen található. Both László kapukészítési tevékenységének²¹ két helyszíne van. Az egyik a településen kívül húzódó fafeldolgozó műhely, a másik pedig a lakóhely mellett működik. A nagyobb farönkök feldolgozásának helyszínéül szolgáló *külső* műhely, egy megközelítőleg 100 négyzetméteres terület, amely ipari áramot vesz igénybe. A lakóház mögötti másik műhely, ahol a géppark egy része is található, a különböző haszongépjárművek²² és kisebb szerszámok – vésők, csiszoló eszközök, fatartósító anyagok, stb. – tárhelye is egyben.

A két műhelyben tulajdonképpen minden olyan szerszám²³ megtalálható, amelyek a fa megmunkálásához szükségesek. A műhelyekben kapuk, különféle faházak, fából készült

¹⁹ Miután az inasok egy része megtanulja, hogyan kell kaput faragni, saját eszközkészlet beszerzését követően önálló vállalkozásba kezdenek. Így történt például a testvér esetében is. Both Imrének a műhelye a Lászlóéval egy telken található.

²⁰ 40 RON-os napibér fejében tíz órát dolgozó három alkalmazott.

²¹ Céégének a *Díszkapu* nevet adva ő is vállalkozásszerűen végzi tevékenységét.

²² Két kisbusz, melyek közül az egyik a munkások szállítására is alkalmas, míg a másik kifejezetten áruszállító jármű.

²³ Ezek egy része emberi erőforrásra támaszkodó, míg a szerszámok másik csoportja elektromos energiát igényel.

(kisebb) hidak, kerítések készülnek, illetve mindenféle tárgy, amelynek fa az alapanyaga.²⁴ A Both László műhelyében készített fatárgyak, illetve -szerkezetek többségében megrendelésre készülnek. A székelykapu az egyetlen, olyan tárgy, amely kizárólag megrendelésre készül.

A megrendelők egy része olyan belföldi, vagy külföldi lakos, akik valamilyen oknál²⁵ fogva kötődnek Erdélyhez – mondja Both László.²⁶ A megrendelők másik csoportja, olyan külföldi, illetve belföldi emberekből áll, akiknek egyszerűen megtetszettek a kapun levő motívumok és ábrák. A harmadik csoportba jogi személyek, önkormányzatok,²⁷ és más szervezetek tartoznak.

Románia határain kívül több mint 60 olyan székelykapu van, amelyet Both László készített. Fontosnak tartotta megjegyezni, hogy ez nem politikai szimpátia alapján működik. *„Ez nem azt jelenti, hogy, Fideszes kell legyen ahhoz valaki, hogy székelykaput rendeljen. Nincs hozzákötve a politikához. Aki szereti, az olyat kér”.* A székelykapuk megrendelőinek 99%-a „magyar ember”.

Székelykapuk, kerítések, és egyéb fából készített tárgyakra vonatkozó adatok (megrendelhetőség, méret, ár, stb.) magyarországi honlapokon is fellelhetők. A *Borsiczky és Társa* hirdetése szerint *„igazi székelykaput csak Székelyföldről lehet vásárolni.”*²⁸ Both László székelykapu-értelmezése hasonló. Abban, hogy mi tekinthető igazi székelykapunak, elsődleges szempont: *„székelykaput székely mesterember készít, mert a székely motívumokat más úgysem tudja tökéletesen rávésni”.* Egy másik szempont a faanyag származási helye, hiszen annak valamely székelyföldi erdőből kell származnia. Fontos kiegészítőként a felsoroltakhoz rendelhető a székely címer, amely mintegy „székelyként” hitelesíti a kaput. Ha mindezek megvannak, akkor székelykapuról van szó, ellenkező esetben egyszerű faragott kapuról beszélhetünk. Ezeket megállapítani pontosan csak székely mesterember tudja, vélte beszélgetőtársam.

²⁴ Both László szerint a könyvelési adatok között ritkán tűnik föl a székelykapu megnevezés. Az *S.C. Díszkapu S.R.L.* inkább kerti bútorok, faházak és egyéb fatárgyak készítésével, illetve értékesítésével éri el a havi 5000–7000 lejes bevételt.

²⁵ Kivándoroltak, akiknek székelyföldi gyökereik vannak.

²⁶ Arra a kérdésemre, amely a megrendelők kilétére vonatkozott, beszélgetőtársam azt mondta nincs jegyzete vásárlóiról. Felesége pedig azt az albumot mutatta be, amely során települések által rendelt és fölállított kapuk voltak láthatóak, régi újságokban megjelent cikkek alapján.

²⁷ A tapolcai, alsóörsi és a detki önkormányzat által megrendelt székelykapu itt készült el.

²⁸ Vö. www.szekelykapu.org

Egykori inasai lassan különálló mesterekké válnak és idővel saját műhelyt nyitnak. Ám ezek nem jelentenek konkurenciát, hiszen az életfa-minták lerajzolásával gondjaik adódnak, így adatközlőmnek továbbra is vannak megrendelése.

Eddigi legjelentősebb munkája a lengyelországi Ószandencen fölállított kapu volt, amelynek létrejöttéhez a csernátoni Haszmann testvérek is hozzájárultak. „*Patrubány ismerős. Tudták, hogy itt már régi hagyománya van. Hogy itt van a népfőiskola (...). Ez azután hozott sok megrendelést. Ennek nagy visszhangja volt. Ezt a Duna TV-től elkezdve (...)*”- mesélte Haszmann József.

A szintén Gelencén élő volt tanító bácsi Kelemen Dénes,²⁹ szintén foglalkozott székeykapu készítéssel. A fiatal Lászlót elemi iskolás korában tanította is. A Both családról az a véleménye, hogy talpraesettek és vállalkozó szelleműek. László kisiparos tevékenységéről viszont azt véli, hogy: „*mind megtöltötte giccsel a környéket és Magyarországot is*”.

Both László az első vállalkozást 1993 és 1995 között indította. Ennek a *Blackforest* nevet adta. Ezt követően kisiparos magánengedélyt váltott, amelyet 2006-ban a *S. C. Díszkapu S.R.L.* váltott föl.

Ez évente 40–50³⁰ kaput jelent. A beszélgetőtárs meglátása szerint, az előző évekhez képest csökkent a megrendelések száma. Átlagosan viszont, amióta Románia európai uniós tagállam, egyre több megrendelés érkezett. „*Mégjobban fitogtatni akarja magát a székey és magyar ember, hogy igenis mi székeyek, mi magyarok vagyunk!*” A kapuval tulajdonképpen a magyarságát reprezentáló megrendelő visszaigazolja a tárgy nemzeti szimbólum-jellegét.

A Székelyföldön otthonos kapu idegen környezetbe kerülése, mint a népi kultúra egy elemének az eredeti közegén kívüli megjelenése, felveti a folklorizmus jelenségének rövid értelmezését. A néprajzi szakirodalom a folklorizációval ellentétes folyamatként határozza meg.³¹ Egy mára klasszikusnak minősülő meghatározás értelmében folklorizmusról akkor beszélhetünk, amikor: „a népi kultúra egy eleme, elemcsoportja az idegen környezetben olyan jelentést (is) nyer, amely – ameddig a rendszerhez tartozott – nem volt sajátja. A falu világában a faragott székeykapu nem jelentett sznobizmust, sem vagyonfitogtatást.”³²

²⁹ 1935. szeptember 23-án született.

³⁰ Egy átlagos székeykapu elkészítése és felszerelése 3000 euróba kerül. Mérettől függően ez lehet 4000, 4500 euró is.

³¹ Keszeg 2008. 33.

³² Bíró 1987. 32.

Gagy József *Örökített székykapu* című könyvében a máréfalvi székykapukkal kapcsolatosan olvashatók is ugyanezt hangsúlyozzák: „a székykapu elsősorban az itteni emberek személyes-családi identitásépítését, a presztízs-növelést szolgálja.”³³

Az eleinte csak helyi igényeknek eleget tévő Both László, alacsony áraival nyerte meg első megrendelőit. Később, a határidők pontos betartásával vált megbízható, hiteles kapukészítővé. Önálló honlapja, ahol rendeléseket fogadhatna: nincs. Nem lévén hivatalos reklámfelülete, a hagyományos folklór orális jellegét igazolja vissza az, hogy híre embertől emberig terjed.

Arra a kérdésre, hogy készített-e széky mintákkal faragott kaput idegennek, nem magyar embernek is, a válasza igenlő volt, majd elmesélte, hogy egy környékbeli román rendőrnek miképpen akarta elvenni a kedvét attól, hogy tőle vásároljon széky mintákkal díszített kaput.³⁴ Egy 2010-es megrendelésnek viszont eleget tett, így a zabolai ortodox temető bejáratához³⁵ kaput készített. Ez azonban mintájában³⁶ eltérő azoktól a kapuktól, amelyeket általában magyar etnikumú személyeknek készít.

Kapcsolatokra épülő megrendelések

A dolgozatnak ebben az alfejeztében a személyes kapcsolatháló³⁷ összefüggéseinek feltárására vállalkozom. A kapcsolatháló rekonstruálása a székykapuk készítésével foglalkozó vállalkozó Both Lászlót fókuszolja, akinek – annak ellenére, hogy reklámokra nem költ pénzt – folyamatosan vannak megrendelései.

³³ Gagy 2004. 125.

³⁴ Ez nem azonos ugyan a galambdúcos székykapuval, de mintái és ábrái részben megegyezők. Az általában kisebb, úgynevezett *gyalog kapuk* ára nem haladja meg az 1000 eurót. A megrendelőnek viszont 2500 eurós áron akarta értékesíteni, mivel úgy gondolta, hogy ekkora árat nem lesz hajlandó kifizetni érte. A tranzakció végül megtörtént, és a rendőr ezek után még meghívta őt ebédelni.

³⁵ Lásd melléklet 4. kép

³⁶ Az életfa megtalálható ezen is, de a tulipánok helyett szőlők jelennek meg. Nincs rajta feltüntetve sem a készítés ideje, sem a készítő neve.

³⁷ „Speciális kapcsolatháló-vizsgálatnak tekinthetők az egohálók, ahol nem a teljes kapcsolatháló a vizsgálat tárgya, vagy egy ebből vett minta, hanem egymástól izolált egyedek, és a körülöttük kirajzolódó kapcsolatháló-mintázatok.” (Kürtösi 2005. 663.) Kutatásomat nagyban megkönnyíthette volna, ha Both László tagja lenne bármilyen internetes közösségnek, hiszen sok esetben regisztráció nélkül végig lehet követni egy-egy személy kapcsolatait egyszerűen végigbongészva azt. Kiderülhet korcsoportja, érdeklődési területe, esetleg foglalkozása, munkahelye. Kiderülhet kikkel és milyen kapcsolatot tart fent, tagja-e valamilyen klubnak, szervezetnek. A vizsgált személy esetében a világháló nem jelentett forrást, hiszen nem használja azt a mindennapi élete során. (Szerz. megj.) Egy korábbi (2009 nyarán készített) interjú során, amikor arról érdeklődtem van-e saját honlapja ahol termékeit, szolgáltatásait reklámozza, azt a választ adta, hogy megvárja ameddig nagyobbik lánya odáig fejlődik, hogy honlapot tud készíteni. Vö. CD-melléklet.

Ezek a megrendelések – mind az előzőekben jelztem – magánszemélyektől és jogi személyektől, belföldiektől és külföldiektől egyaránt érkeznek. Ez az üzleti stratégia, hosszú idő alatt, jól kiépült kapcsolatrendszert feltételez.

Mikroszintű network-adatokból – a beszélgetőtárs által hozzáférhetővé tett anyagokból és a kapcsolatok felderítését elősegítő más személyekkel folytatott beszélgetésekből és a rögzített interjúkból – kiindulva Both László viszonyrendszerének körvonalazásakor a hálózatelemzés³⁸ módszerét alkalmazom.

Legjelentősebb megrendelőjének a magyarországi Detk település polgármesterét tartja, aki az általa készített tárgyakat a város közterein állítja ki.³⁹ Legjelentősebb munkájának viszont a lengyelországi Ószandecen⁴⁰ fölállított kaput váli. A kaput a *Magyarok Világszövetsége* kérésére készítette el. Patrubány Miklós a szervezet elnöke és kollégái kíséretében érkezett Gelencére, ahol kifizették az előleget, és ezután elkezdődött annak elkészítése. Hogy honnan tudtak a gelencei mesterekről, azt adatközlőm a következőképpen magyarázza. A községtől nem messze Hatojkán éltek Pakó Benedek, egykor szászrégeni esperes szülei. A megnevezett egyházi személy feltehetően Patrubány Miklós ismeretségi köréhez tartozott. Both Imre például úgy hivatkozott az esperesre, mint aki jó kapcsolatokat ápol más magyarországi vezetőkkel is.⁴¹ A Haszmann Józseffel készített interjú során pedig az a kép körvonalazódik, miszerint Patrubány Miklós, mint a *Magyarok Világ Szövetségének* elnöke először a csernátoni Haszmann testvéreket kereste fel ez ügyben.

Both László és családja jó kapcsolatokat ápol a magyarországi Detk polgármesterével, Pelle Sándorral, akit első helyre sorolt abban a kérdésben, hogy kik volnának azok a személyek, a családon kívül, akik fontos szerepet töltenek be az életében. A detki városvezető

³⁸ *Network analysis*: „A kapcsolathálózati megközelítés (...) előnye, hogy a hálózati viszonyok vizsgálatának segítségével egyszerre képes empirikusan is megragadni a csoportalakzatokban, kapcsolathálóknak testet öltő strukturális kényszereket, és azokkal együtt az egyéni cselekvéseket, amelyek eredőjeként e strukturális kényszerek maguk is folyamatosan módosulnak, változnak.” (Mahler 2006.)

³⁹ http://detk.hu/index.php?option=com_ponygallery&Itemid=42&func=detail&id=235

⁴⁰ „Kéthetes lengyelországi útjának utolsó helyszínén, Ószandecen (Stary Sacz) II. János Pál pápa jún. 16-án szentté avatta IV. Béla magyar király leányát, Boldog Kingát. A Szentatyának négy küldöttség ajánlott fel kegyajándékot. A magyar nemzet küldöttségének élén székely népviseletben két gelencei faragó-mester haladt, kezükben annak a székelykapunak kicsinyített másával, amelynek eredetijét a VET (Magyarok Világszövetsége Erdélyi Társasága) kizárólag magánadományokra alapozva készítette és adományozta Ószandec városának.” (*Romániai Magyar Szó*, 1999. június 19.)

⁴¹ Ilyen például Engelmayer Ákos Magyarország volt lengyelországi nagykövete, akit 1995-ben Kovács László külügyminiszter mentett fel tisztsége alól. Egy másik ilyen személy egy bizonyos Szalay Attila, aki mint kulturális attasé tevékenykedett a már fent említett országban. MTI archívum vagy <http://www.krater.hu/krater.php?do=3&action=a&pp=937>

ezzel megelőzte a második helyre sorolt Német Gyulát, aki Balatonzamárdin foglalkozik panzióüzemeltetéssel. Hogy kitől kérne kölcsön pénzt, ha anyagi nehézségei adódnának kérdésre válaszolva, környékbeli embereket nevezett meg. Elsőként Lukács Sándort⁴² említette mint régi barátot. Őt követően Zágon polgármesterét, Kiss Józsefet, akinek meghívására tavaly nyáron a településre érkezett Markó Béla, és magyarországi meghívottként a *Keresztény Demokrata Néppárt* elnöke, Semjén Zsolt is. Harmadik személyként Bodok község polgármesterét említette, Fodor Istvánt.

A felsorolt személyek tavaly nyáron részt vettek azon az ünnepségen, amelynek során Domokos Gézának állítottak kopjafát a háromszéki településen.⁴³ A kopjafa elkészítésével Both Lászlót bízták meg. Az ünnep idejére elkészült fedett sportpálya bejáratához is ő készített székely gyalogkaput. Az avatóünnepség előtt a polgármester személyesen kérte meg Lászlót, hogy az ünnepi ebéden ő és családja is vegyen részt. Ennek a meghívásnak nem tettek eleget.

Eric Wolf a kapcsolatrendszerek három fő formáját különbözteti meg: rokonsági, baráti és patrónus-kliens kapcsolatokról beszél.⁴⁴ Both László esetében mindhárom kapcsolattípusnak fontos szerepe van. A kiterjedt rokonság segítségével bármilyen kapcsolat létrejöhet. Ez lehet anyagi, az információk cseréjére alapuló, egyirányú, vagy ezek keveredése. A baráti kapcsolatainál előkelő helyen van a detki polgármester, akihez valószínűleg komoly anyagi érdekeltségek (is) kötik. Expresszív, baráti szál fűzi Lukács Sándorhoz, akihez először fordulna, ha valamilyen bajba kerülne. Patrónus-kliens kapcsolatot tart fent Pakó Benedekkel,⁴⁵ akin keresztül további ismertségre is szert tehetet.

A dolgozat során szó esett azokról a személyekről, akikkel már nem tart kapcsolatot, viszont ismerik egymást. Ilyen például a Haszmann testvérpár⁴⁶, akik egykori tanárai voltak, vagy Kelemen Dénes, aki jelenleg elítélően vélekedik volt diákja faragó tevékenységéről.

⁴² A tavaly elkészült, a család által üzemeltett panzióban levő szerelési munkálataival is barátját bízta meg az üzemeltető.

⁴³ A rendszerváltozás után egyre több település fűzte/kötötte magát valamely híres eseményhez vagy emberhez, és ezekre hivatkozva/alapozva városnapokat, falunapokat szerveztek. Ezeken az eseményeken romániai (magyar) politikusok is részt vesznek, olykor az ünneplő településsel testvér-települési viszonyt fenntartó határon túli helységek polgármesterei is. Mellettük gyakran a történelmi egyházak is képviseltetik magukat a rendezvényeken.

⁴⁴ Idézi Szent-Iványi é.n. 3.

⁴⁵ Az egykori esperes jelenleg kanonok.

⁴⁶ Legutóbbi beszélgetésünk során megkérdeztem, hogy nem érkeztek-e kritikák a Haszmann testvérektől, arra vonatkozóan, hogy a Gelence-i kapu egyszerűen kidőlt. Both László úgy reagált a kérdésre, hogy a Haszmann testvérek úriemberebbek annál, hogy megszólják ezért. Talán nem véletlen, hiszen a zágonban fölállított

Arra a kérdésre, mely szerint 0-tól 10-ig kellett osztályozni helybéli eljárókat, a következőképpen vélekedik. Ha a kérdés a polgármesterre irányul, akkor adatközlőm szerint a viszonyuk a maximális pontszámot érdemelné. Ugyanezt az értéket adja meg akkor is, amikor a helyi egyházi vezető személlyel tartott kapcsolatát kell minősítenie. Külföldön egy fontosnak vélt rokon él, aki a *Duna Televízió*nál dolgozik.

Az így körvonalazódó szociális háló és vizsgálata, egy aktív társadalmi teret feltételez, a benne zajló mindennapi és ünnepi eseményekkel.

2009-ben, jövőbeli terveiről kérdezve, derült ki: a faluban levő lakását eladta, hogy a közeljövőben kiköltözhessen családjával⁴⁷ a saját panziójába. Tervei között szerepelt, a panzió vendégeinek megismertetése a székelykapu-faragás fortélyáival, lehetővé téve, hogy abban aktívan részt vehessenek.⁴⁸

Idén márciusban a már elkészült panzió, eladó.⁴⁹ Mindennek az a magyarázata, hogy túl messze van az iskola, és a rossz közlekedési viszonyok csak további kellemetlenségeket okoznak. Jelenleg a településen belül keres megfelelőbb helyet, mind a családnak, mind a műhelynek.

székelykau, amelyet a Haszmannék készítettek jelenleg megrogyott, mivel nem kaptak a munkához megfelelő fa anyagot.

⁴⁷ Both László neje nemrég fejezte be azt a kurzust, amely ahhoz szükséges, hogy a készülő panzió ügyvezetője lehessen, így megfeleljen a panzió üzemeltetéséhez szükséges jogszabályoknak.

⁴⁸ Vannak, akik Gelencén úgy vélik, hogy a panzióval Both László eddigi vagyonát szeretné gyarapítani. Míg ezzel ellentétben beszélgetőtársam azzal indokolta a panzió létrehozását, hogy így ismertesse meg annak vendégeit a fafaragással, hiszen a panziótól mindössze ötven méterre található műhelye.

⁴⁹ 83000 euróért. Lásd: *Melléklet*.

Összegzés

Bizonyos népi mesterségek, amelyek általában egy jól meghatározott kézműves tudást feltételeznek, olykor nem tudnak lépést tartani különféle korok (vagy a piac) igényeivel. Ilyen például a zsinelykészítő-, vagy a kovácmesterség, amelynek tárgy kínálata iránt egyre kisebb a kereslet.

A dolgozatban bemutatott kisiparos egy olyan fafaragó, vállalkozó, aki a kezdetben többnyire környékbeliekből álló szűk vásárlói csoport után, jelenleg főként a határon túlról érkező megrendeléseket teljesíti jól kialakult/kialakított szociális hálójának segítségével.

Tevékenysége során – a nagyrészt határon túli megrendelések teljesítésével – gyakran etnikai színben tudja föltüntetni termékeit, így piacorientáltan működik.

Irodalom

BÍRÓ A. Zoltán

- 1987 Egy új szempont esélyei. In Bíró Zoltán – Gagy József – Péntek János: *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 26–48.

GAGYI József

- 2004 *Örökített székykapu. Környezetek, örökség, örökségesítés egy székyföldi faluban*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely

GAZDA Klára

- 2008 Anyagi kultúra. In Keszeg Vilmos (szerk.): *Magyar Népi Kultúra. Alapfogalmak, folklór, Anyagi kultúra*. Tankönyv. [2., javított kiadás.] Ábel Kiadó, Kolozsvár, 186–223.

JÓZSA András

- 1985 A galambbúgos nagykapu. *Művelődés* XXXVIII. 7. 28–31.

KESZEG Vilmos

- 2008 A folklór változása. In Uő. (szerk.): *Magyar Népi Kultúra. Alapfogalmak, folklór, Anyagi kultúra*. Tankönyv. [2., javított kiadás.] Ábel Kiadó, Kolozsvár, 32–33.

KÜRTÖSI Zsófia

- 2002 *Módszertani összefoglaló. /Kézirat./*
<http://www.socialnetwork.hu>
2005 *A társadalmi kapcsolatháló-elemzés módszertani alapjai*.
<http://www.socialnetwork.hu/cikkek/kurtZso05Let.pdf> /664–684. oldal/

MAHLER Balázs

- 2006 Droghasználó fiatalok kapcsolatháló elemzése. Az *Echo Survey Working Paper* sorozata. *ECHOES* 2. 1–23.
www.echosurvey.hu/_user/downloads/echoes/wp2006_partynet.pdf

NAGYBÁKAY Péter (szerk.)

- /é.n./ *Anyagi kultúra 2. Kézművesség. /Magyar Néprajz III./* Akadémiai Kiadó, Budapest.
<http://mek.niif.hu/02100/02152/html/03/4.html>

SZENT-IVÁNYI István

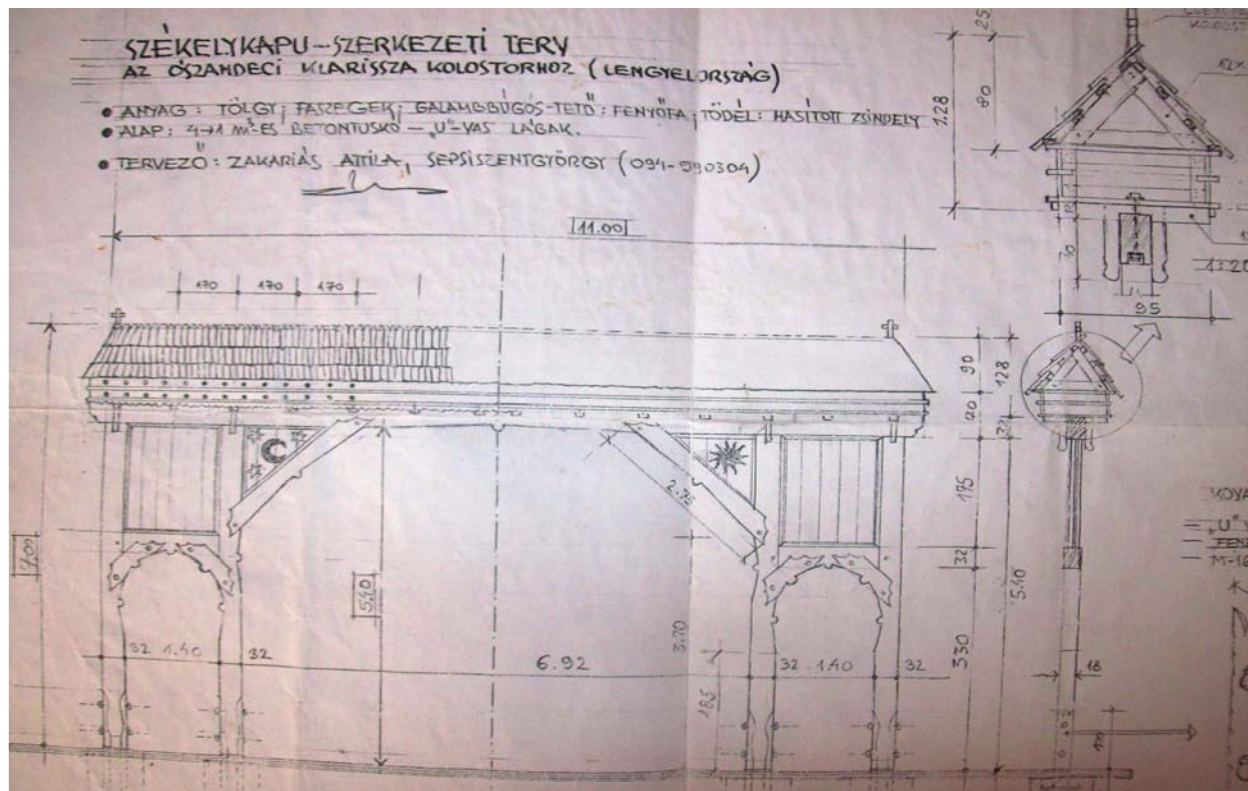
- /é.n./ *Rövid áttekintés a hálózat-elemzés (NETWORK ANALYSIS) történetéről, tárgyáról és módszeréről*. MTA Néprajzi Kutató csoport Módszertani írások és munkadokumentumok az „ÉLETPÁLYÁK ÉS KAPCSOLAT-HÁLÓK” c. kutatóvállalkozáshoz 1. /Stencil/

VARGA E. Árpád

- 1998–2002 *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I–V. /II: Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy megye. Népszámlálási adatok 1850/1869–1992 között./* Teleki László Alapítvány – Pro Print, Budapest—Csíkszereda
[Elektronikus adatbázis: <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/transdb.htm>]

Mellékletek

1. Az ószandenci székykapu szerkezeti terve

2. Az elkészített és fölállított kapu

3. A Martonyi János által aláírt emléklap

4. kép. A zabolai ortodox temető bejáratánál levő kapu

5. Both Lászlóról megjelent újságcikkek

- *Romániai Magyar Szó*, 1999. június 19.

Kéthetes lengyelországi útjának utolsó helyszínén, Ószandecen (Stary Sacz) II. János Pál pápa jún. 16-án szentté avatta IV. Béla magyar király leányát, Boldog Kingát. A Szentatyának négy küldöttség ajánlott fel kegyajándékot. A magyar nemzet küldöttségének élén székely népviseletben két gelencei faragó-mester haladt, kezükben annak a székelykapunak kicsinyített másával, amelynek eredetijét a VET (Magyarok Világszövetsége Erdélyi Társasága) kizárólag magánadományokra alapozva készítette és adományozta Ószandec városának, és amely két hete a klarissza kolostor bejáratánál levő tér legfőbb díszé. II. János Pál pápa maga is áthaladt alatta és a szentmisén mondott beszédében külön is méltatta. A pápa név szerint köszönetet mondott Patrubány Miklósnak, a VET elnökének, a Szent Kingának és a lengyel-magyar barátságnak méltó emléket állító monumentális és teljesen egyedi székelykapuért. Patrubány Miklós levelet adott át a pápának, amelyben Erdélybe hívta meg Őszentségét. /Erdélyi ajándék és meghívólevél a pápának./

- *Háromszék* (Sepsiszentgyörgy) 2003. május 23.

Máj. 22-én Zabola központjában a hajdani „falukapu” helyébe új, 12,6 méter széles és 7 méter magas díszkaput állítottak. Az impozáns kapu a gelencei Both László munkáját dicséri, aki 1999-ben több társával együtt ácsolta és faragta a lengyelországi Ószandecen Árpád-házi Boldog Kinga szentté avatása alkalmából felállított székely kaput. /Bodor János: Kapuállítás Zabolán./